

HENRIETTE VAN RAALTE-GEEL

Mogen wij altijd in dit kamp blijven?



Een ode aan de moeders in
Japanse interneringskampen

Mogen wij altijd in dit kamp blijven?

Henriette van Raalte-Geel

*Een ode aan de moeders
in Japanse interneringskampen*

Prelude

Kerstavond in Soerabaja, 1936. Het is broeierig. De tuindeuren staan open en Aleida Disse heeft juist een kaarsje aangestoken. Via de radio komen de klanken van een koor dat kerstliederen zingt.

Ze is in een sombere bui. Want zojuist heeft ze gehoord dat een vriend met wie ze kerstfeest zou vieren, van zijn paard is gevallen.

Nu ligt hij in een ziekenhuis in Batavia. Iedereen heeft zijn plannen voor Kerst inmiddels klaar. Zij zal thuis zitten en niemand zien. Meer dan ooit mist ze haar ouders in het verre Holland.

Als Aleida in een rotanstoel op het platje gaat zitten, springt Rudy, een wit Malthezer leeuwte, op haar schoot. Haar gedachten gaan naar Holland, waar ze zich met vader en moeder rond de kerstboom schaaft. Daar is het winter geworden, koud en guur, zoals meestal op kerstavond. Peinzend streelt Aleida Rudy's kop.

'Aleida, Aleida!' Lawaaiige, vrolijke stemmen gaan vergezeld van voetstappen op het grind. 'Ben je thuis?'

De twee vriendinnen die in avondjurk het paviljoentje binnenkomen, lopen direct naar de waranda. Rudy springt van Aleida's schoot. Opgewonden kwispelt en blaft hij naar het bezoek. 'We komen je halen om kerstavond te vieren in de Simpang Sociëteit!'

Meer dan een verbaasd 'Oh' krijgt Aleida er niet uit.

'En we hebben iemand meegenomen!'

Carel Geel heeft zich in de tuin op de achtergrond gehouden, maar nu hij hoort dat ze het over hem hebben, komt hij

tevoorschijn. Op het platje stelt hij zich aan Aleida voor. ‘Laten we er een fantastische kerstavond van maken...’

Als ook Aleida haar avondjurk heeft aangetrokken, vertrekt het gezelschap naar de Simpang Sociëteit. Hoffelijk vraagt Carel Aleida ten dans. Op de dansvloer worden ze door Amors pijlen getroffen. Zij zullen mijn ouders worden.

Beiden hebben een baan in Soerabaja. Mijn moeder werkt als secretaresse bij de Bataafsche Petroleum Maatschappij (BPM), mijn vader is jurist op het Ministerie van Financiën. Drie maanden na Kerst verneemt mijn moeder per brief van de BPM dat ze van Soerabaja zal worden overgeplaatst naar Makassar op Celebes. In paniek belt ze mijn vader. ‘Pak je stenoblok, dan dicteer ik wat je terug moet schrijven,’ zegt hij. Gespannen wacht mijn moeder op zijn stem.

‘In verband met mijn voorgenomen huwelijk, deel ik U mede dat ik per 1 mei a.s. mijn werkzaamheden bij de Bataafsche Petroleum Maatschappij zal beëindigen...!’

‘Een huwelijksaanzoek?’ vraagt mijn moeder enigszins verlegen door de telefoon.

‘Ja,’ zegt hij, ‘wil je met me trouwen?’

Op 12 mei 1937 geven ze elkaar hun jawoord. Bijna een jaar later – in april 1938 – wordt mijn oudste zusje, Marleen, geboren in het Darmo Ziekenhuis te Soerabaja. Ik zelf ben in aantocht als mijn vader en moeder van Soerabaja naar Buitenzorg, de gouvernementsstad, worden overgeplaatst. Mijn ouders vinden die overplaatsing heel plezierig. De omgeving van Buitenzorg is mooi, een bergachtig gebied. Bovendien is het plaatsje niet zo warm als Soerabaja en kunnen ze regelmatig naar een huisje in de koele bergen gaan.

Bijna iedere middag regent het even flink. Hierdoor is Buitenzorg een altijd groen stadje met veel tropische bomen, strui-

ken en bloemen. 's Lands Plantentuin, een wereldvermaard park en wetenschappelijk instituut van meer dan honderd jaar oud, ligt achter het paleis van Gouverneur-generaal Tjarda van Starckenborgh Stachouwer. Hij is de hoogste baas van mijn vader.

De eerste zondag van februari 1940 helpt dokter Van Leent mij in alle vroegte ter wereld in het Rode Kruis Ziekenhuis te Buitenzorg. Ik word Henriette Marianne genoemd. Henriette naar een van mijn oudtantes; Marianne vanwege mijn vaders liefde voor Frankrijk.

Kort na mijn geboorte verhuizen we van de Nassaulaan 6 naar de Van Heutzweg 37, schuin tegenover de woning van de eerste Indonesische burgemeester. Onze straat ligt in de wijk 'Kedoeng Halang'. We hebben een heerlijk huis, niet ver van de achteringang van de Plantentuin. Het is wit geverfd en heeft rode dakpannen. Er is een garage bij. Een grote tuin vol bloeiende bomen en struiken ligt eromheen.

Na vijftien maanden krijgen Marleen en ik een zusje. Caroline wordt in mei 1941 met behulp van de Deense dokter Olaf Muck geboren in een kraamkliniek in Buitenzorg. Ze weegt bijna tien pond. Omdat Nederland sinds mei 1940 door Duitsland bezet is, kan het bericht van haar komst niet naar Nederland worden gestuurd. Toch komen onze grootouders te weten dat zij is geboren. De Nederlandse ingenieur Hylkema, die bij Philips in Zweden werkt, geeft haar geboorte aan hen door.

Een aantal bediendes helpt mijn moeder, nu haar gezin zich zo snel heeft uitgebreid. Achter de coulissen verrichten zij huishoudelijke taken en ze zorgen ervoor dat het reilen en zeilen van de familie geruisloos verloopt. Moeder, die in Indië

geboren is, spreekt de taal van het volk, het pasar-Maleis, voortreffelijk.

‘Wat zegt de toean besar?’* vragen de Soendanese bediendes aan mijn moeder, als mijn vader hen iets in het Hoog Javaans vraagt. Bij de studie Indologie en Indisch Recht moest hij het vak Hoog Javaans met een examen afsluiten. Bij zijn werk op het Ministerie gebruikt hij deze taal, maar hij heeft wel moeite om het eenvoudige pasar-Maleis onder de knie te krijgen. Mijn vader blijft een echte Hollander, een totok, overgeplaatst van de koude kleigronden naar de tropen. Hij draagt een wit gesteven pak, is formeel en ietwat stijfjes.

Onze bediendes wonen in verschillende kampongs in Buitenzorg. ’s Ochtends vroeg schuifelen ze in hun sarong en spierwitte kabaja bij ons binnen, om aan hun huishoudelijke bezigheden te beginnen.

We hebben een djongos*, die de vloeren van het huis tweemaal per dag met dennoline dweilt. Ons huis geurt altijd fris naar een dennenbos. De djongos dekt de tafel, ruimt op en wast af. Hij is een handige man. Hij graaft in de tuin een groot gat, waarin hij een pierenbadje voor ons aanlegt.

De kebon is een jongen die de grote tuin bijhoudt. Hij sproeit het ruime grasveld, snoeit bomen en struiken. Elke dag zet hij de tuinslang op het zwembadje en laat het vollopen zodat wij kunnen zwemmen. Na afloop wordt het water weggepompt en komt het in een put terecht.

We hebben baboe Lien, die zich voornamelijk met de slaapkamers, het wasgoed en strijkwerk bezighoudt. In een gezin met drie kleine kinderen puilt de wasmand altijd uit; luiers, pakjes, jurkjes, hemdjes en sokjes. Omdat het zo warm is, dragen de volwassenen ook tweemaal per dag schone kleren.

*Achterin dit boek is een verklarende woordenlijst opgenomen.

Kokkie is onze keukenprinses. Iedere dag gaat ze naar de pasar, waar ze de heerlijkste ingrediënten voor de dagelijkse rijsttafel uitzoekt.

En dan is er nog Johanna Pisorisa, de Ambonese kinderjuffrouw, die voor het wel en wee van ons, kleintjes, zorgt. We noemen haar Juffie en zijn dol op haar.

Als mijn moeder met mijn vader trouwt, heeft zij nog steeds het leuke hondje met het witte krulhaar, Rudy. Hij trekt met mijn ouders mee naar Buitenzorg. Fietst mijn vader door Kedoeng Halang, dan zit Rudy op de bagagedrager. Hij vindt het niet leuk dat ik geboren word, en bij Caroline's komst wordt hij zo jaloers dat hij niet meer te genieten is. Hij vindt dat hij te weinig aandacht krijgt en loopt voorgoed weg.

We hebben nog een andere hond, Ada. Ada is een foxterriër. Ze krijgt een nest met vijf puppies, die in een kennel in de tuin met elkaar spelen. Moeder besluit een foto van de speelse hondjes te maken. Ze zet ze op de keukentafel in de tuin. Alle vijf doen ze hun voorpootjes kruislings over elkaar heen. Moeder knipt. Het wordt een unieke foto.

's Ochtends spelen we al vroeg in de zandbak. Daarna krijgen we een zwempakje aan. Marleen is met de ziekte van Little geboren. Haar beide voetjes zijn wat spastisch en ze kan op tweejarige leeftijd nog steeds niet lopen. Van de orthopedisch chirurg moet ze iedere dag zoutwaterbaden hebben om haar spieren te ontwikkelen. Langs de rand van het zwembadje staat een parasol. Die beschermt onze hoofden tegen de felle zon. Caroline is met haar drie maanden al vroeg van de partij. Ze kabbelt in een opgeblazen autoband op het water en geniet. Als Marleen en ik uitgespeeld zijn, gaan we naar de rand van het badje, waar Juffie en baboe Lien ons eruit tillen.

Als we afgedroogd zijn, krijgen we onder de parasol iets lekkers te drinken. Caroline sabbelt aan de speen van haar zuigflesje.

Na ons middagslaapje neemt Juffie ons mee naar de Plantentuin. We gaan er altijd aan de achterkant in, omdat die het dichtst bij ons huis ligt. We wandelen over de oprijlaan met de hoge acacia's en komen langs de vijver vol roze lelies. We stoeien in de luchtwortels van de waringinboom en spelen er verstoppertje. Op een groot grasveld, waar koningspalmen, flamboyanten en bloeiende pisangstruiken te zien zijn, ligt een groot wit gebouw, met rode dakpannen, verscholen achter de grote vijver. Het is de achterkant van het paleis van de Gouverneur-generaal.

Regelmatig vertrekken we in het weekend met de auto naar een huisje dat in de bergen ligt. Het dorpje heet Megamendoeng en ligt een uur rijden van Buitenzorg.

Het einde van alles wat goed is

Aan ons heerlijke leven komt een einde als Japan absolute heerser wil worden van het grote Oost-Azië. China is in 1937 al door Japan onder de voet gelopen. De verhouding tussen Amerika en Japan wordt in de jaren 1940 en 1941 steeds meer gespannen. Op 7 december 1941 vernietigt Japan een groot deel van de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor. Daags daarop verklaren Nederland, Amerika en Engeland Japan de oorlog. Goed geoefende Japanse legers rukken in december 1941 en januari 1942 op naar de olierijke gebieden in de Archipel: Borneo en Celebes. Begin februari 1942 worden die door Japan bezet. Na de slag in de Javazee komt ook de weg naar het eiland Java voor de Japanners vrij. Op 8 maart 1942 geeft de legercommandant van het Koninklijk Nederlands Indische Leger, luitenant-generaal Ter Poorten, zich met de geallieerde strijdkrachten op Java over. Japan deelt nu de lakens uit.

In de hele Archipel hebben zich gedurende de jaren '30 overal Japanse ondernemers gevestigd, vooral winkeliers en vissers. Sommigen zijn zelfs tandarts. Zij hebben echter niet alleen het werk gedaan waarmee ze de kost verdienden, maar jarenlang iets in hun schild gevoerd. Ze hebben hun voelsprietten in Nederlands-Indië uitgestoken en hun bevindingen aan het Japanse leger in Tokio gemeld. Nu Japan de Indische eilanden openlijk bestookt, ontdoen de kleine Japanse ondernemers zich van hun burgerkleding. Zij steken zich in het militaire uniform van het onderdeel waarvoor zij al jaren dienst deden. Het zijn hooggeplaatste officieren, die nu de vijand blijken te zijn van degenen met wie ze eerst een partijtje tennis speelden.

In de loop van december 1941 en januari 1942 worden jonge mannen in Indië opgeroepen om het vaderland te dienen. Ook mijn vader, die in Nederland is afgekeurd vanwege platvoeten, wordt als soldaat derde klas ingedeeld. Hij vertrekt naar Soerabaja. Lange treinen voeren hem en de andere soldaten weg naar kazernes, ver bij hun gezin vandaan. Brieven schrijven, is nauwelijks mogelijk en niemand weet of de mannen ooit zullen terugkeren. Het gouvernement betaalt het salaris van de ambtenaren aanvankelijk door, maar na twee maanden houdt dat op. Als de bron van inkomsten is stopgezet, moeten de vrouwen met hun kinderen leven van spaargeld. Ze blijven in hun huizen achter, totdat ze die ook niet meer kunnen betalen.

Mijn moeder is een flinke en doortastende vrouw met een vooruitziende blik. Met haar dertig jaar weet zij zich met moed en bluf door onverwachte moeilijkheden heen te slaan. Ze heeft drie jonge kinderen en bijna geen geld, maar ze is niet voor één gat te vangen, hoewel haar hoofd door al het organiseren soms omloopt.

De oorlog woedt, de onrust heerst. 's Nachts vliegen ontelbare bommenwerpers over Java. Wanneer zij in de buurt van Buitenzorg komen, gaat het luchtalarm af. De ruiten van de huizen worden dichtgeplakt. Voor ons, kleine kinderen, is het beangstigend als de sirene gaat loeien. We moeten dan direct naar de dichtstbijzijnde schuilkelder gaan en het gasmasker opzetten dat we van een plaatselijke instantie hebben gekregen. Het zit zo strak dat we na de eerste keer al tegensputteren. Caroline brult verschrikkelijk als Juffie of moeder haar het masker opzetten en in de armen nemen om haar naar de schuilkelder onder het huis van de burgemeester te dragen.

Juffie is gelukkig nog bij ons. Alle andere bediendes zijn ontslagen, omdat moeder hen niet meer betalen kan. De verstandhouding met onze bediendes is altijd zo goed geweest dat zij hebben aangeboden ons gezin zonder betaling te helpen, mocht het ooit nodig zijn.

De burgemeester is verrukt van Caroline, omdat zij een wolk van een kind is en zo prachtig blank. Toen moeder haar verwachtte, heeft Kokkie haar veel klappermelk te drinken gegeven en daarom, denkt Kokkie nu, heeft Caroline zo'n klapperwitte huid. De islamitische burgemeester wil de liebieblanke baby graag als toekomstig bruidje zien voor zijn zoontje van vier jaar. Hij doet dan ook alle mogelijke moeite om Caroline te vleien en het haar naar de zin te maken. Zijn bediendes brengen speciaal voor haar allerlei lekkers naar de overkant. Als de burgemeester moeder vraagt of Caroline met zijn zoontje mag trouwen, antwoordt ze diplomatiek: 'Caroline is nog maar een baby. Ze moet ouder zijn en als ze volwassen is, mag ze haar eigen leven bepalen. Ik ben niet in staat u daar nu al een antwoord op te geven.' Moeder is voorzichtig, de man kan lange tenen hebben!

Wij schreeuwen en gillen altijd als de sirene bij nacht en ontij loeit. Met de ellendige gasmaskers op vliegen we de straat over naar de schuilkelder, om tussen vele vrouwen en kinderen opgepropt te wachten tot de Japanse aanval voorbij is. Moeder is er zo zenuwachtig van geworden dat ze besluit naast het zwembadje een eigen schuilkelder te laten graven. Als die in de eigen tuin ligt, hoeven we ook die vervelende maskers niet meer te dragen. De djongos uit de kampong komt weer bij ons en graaft naast het zwembad een groot gat. Hij maakt een schuilkelder.

Vanaf dat moment brengen we met onze hond Ada geregeld

een nacht in onze eigen schuilkelder door. Dan horen we de hele nacht het loeien van de sirenes. Binnenin en rondom ons heerst verwarring.

Japan heeft Java bezet. De commandant van het binnentrekende leger maakt bekend dat de orde en rust moeten worden hersteld en het bestaande werk moet worden voortgezet. Een maand na de capitulatie worden we geregistreerd. Moeder krijgt een kaart met haar pasfoto en duimafdruk erop. Er staat bovendien in het Maleis op wie haar kinderen zijn en wanneer we geboren zijn. Moeder moet onder ede verklaren dat zij het Japanse leger altijd zal gehoorzamen. En opeens leven we in het jaar 2602. Aldus de Japanse kalender.

Moeder heeft een kennis die haar eventueel kan helpen bij een vlucht naar Australië, waar volgens berichten in de pers interneringskampen zijn. Met drie kinderen onder de vijf jaar zal vluchten niet meevallen.

Bij de Chinees heeft moeder een paar rugzakjes voor ons laten maken. Ze neemt ons alledrie mee naar de fotograaf voor een pasfoto. Moeder draagt een streepjesjurk. Caroline zit met grote angstogen, in een mouwloos, wit jurkje bij haar op schoot. Marleen, in haar smokjurkje, lacht stralend tegen de fotograaf en ik tuur heel aandachtig naar het vogeltje dat zal gaan vliegen als hij op een knopje drukt.

Moeder heeft de rugzakken gepakt en ze naast de matras gelegd waar zij 's nachts op slaapt. Zij blijft bij ons in de kinderkamer. Dagen en nachten wacht ze op het vliegtuig, maar we mogen niet vertrekken. Niemand mag naar Australië gaan. De Nederlandse regering heeft er een stokje voor gestoken.

De kranten worden gecensureerd. Blijkt er in een huis een radio aanwezig te zijn, dan komt er een plakkaat aan de voor-

deur te hangen met de vermelding 'Radio'. De kranten schrijven dat vrouwen en kinderen een dezer maanden door Japan in 'beschermd' woonwijken zullen worden ondergebracht. Japan wil de westerse invloed volkomen verbannen. Alle herinneringen aan het Westen worden uitgewist.

Op een middag ziet moeder een gezette man met scheve, donkerbruine ogen, door het tuinhok naar de voordeur lopen. Ze schrikt. Is hij een Japanner of een Chinees? 'Mevrouw Geel?' vraagt de man in het Maleis. Moeder knikt.

Hij stelt haar meteen gerust. 'Mijn naam is Fung Li Ju. Ik ben een Chinees. In de omgeving van Soekaboemi bezit ik theevelden en een fabriek waar ik de geplukte thee verwerk. Uw man heeft me geweldig geholpen met juridische adviezen. Volgens de berichten zullen alle westerlingen uit hun huizen gezet worden en naar kampen worden gestuurd. Ik wil uw gezin graag helpen. Kan ik misschien belangrijke documenten of kostbaarheden voor u opslaan, zolang we in oorlog zijn? In de fabriek is voldoende ruimte.'

'Graag,' zegt moeder, in de hoop dat de man te vertrouwen is. Ze ontdoet het huis van de kostbaarheden en stopt die in drie hutkoffers: het zilver, haar trouwjurk, de fotoalbums, de films, twee antieke Chinese vazen, damasten tafellakens en vooral de diploma's van mijn vader. Zijn boeken stopt ze in kartonnen dozen.

Nu moeder geen inkomsten meer heeft en de Javasche Bank niet langer uitbetaalt, moet ze op een andere manier aan geld zien te komen. Ze besluit de gewone dingen uit het huis te verkopen. Wekenlang is ze in touw om haar koopwaar te slijten: de golfclubs van mijn vader, het Zeiss Ikon foto toestel, de naaimachine. Ze verkoopt de eettafel met de stoelen die er

omheen staan. Ook het serviesgoed, de bank, de kleine tafel en het litsjumeaux. Slechts de matras houdt ze over. De opbrengst van haar handelswaar stopt ze in een katoenen band die ze op haar buik draagt.

Onze kinderkamer blijft intact. De twee bedjes, de wieg van Caroline en onze stoeltjes verkoopt ze niet. Het enige wat verder nog in huis is, is een Japanse pop die zij vroeger van haar grootvader heeft gekregen. Niemand in heel Buitenzorg wil hem hebben. Ze zal hem in het huis achterlaten.

Er komt nieuws van mijn vader. Hij is krijgsgevangen gemaakt en van Soerabaja naar Bandoeng overgeplaatst. Moeders broer Jo, die op de Merdikaweg in Bandoeng woont, schrijft haar dat ze mijn vader kan zien tijdens het foerageren. Moeder moet langs het kantoor van de Kenpeitai om toestemming te vragen voor het verlaten van de stad. Ze krijgt vijf dagen verlof en haar reispapieren worden gestempeld. Op een dag reist ze in alle vroegte met de trein, klasse beestenwagen, naar Bandoeng. De rit duurt de hele dag en de trein moet in de buurt van Bandoeng stil blijven staan, omdat de spoorbrug opgeblazen is. Alle passagiers voor Bandoeng zijn gedwongen het kanaal over te zwemmen. De zon gaat in de tropen vroeg onder en het is aardedonker als moeder haar rugzak omgespt en in het water stapt. Zij zwemt naar de overkant. Drie dagen blijft ze bij haar broer logeren. Hij weet precies hoe laat mijn vader de kazerne mag verlaten om te foerageren en mijn moeder staat bij de kazernepoort te wachten tot ze even met hem kan spreken.

Juffie en haar broer passen op ons. Juffies broer heeft zich tot de tanden toe bewapend. Als wij 's nachts slapen, waakt hij.

Moeder heeft een tweede broer, Rein, die in Batavia zit. Hij vindt het beter als zijn vrouw Jackie met hun drie kinderen

naar Jet, Jo's vrouw, vertrekken. Zij kunnen het beste samen zijn en elkaar in deze moeilijke tijd steunen. Jo heeft al direct Japans geleerd, om zich als verbindingsofficier verstaanbaar te kunnen maken. Net als mijn moeder is hij heel moedig. Na de oorlog zal hij door de koning van Engeland, George VI, tot 'Member of the British Empire' worden geridderd, omdat hij met gevaar voor eigen leven uit een zwaarbewaakt ziekenhuis vaak kinine heeft gestolen en daarmee vele Australiërs wist te redden.

De maand augustus in het Japanse jaar 2602 nadert. Steeds dreigender en grimmiger wordt de houding van de bezetter. Wij wonen nog in Buitenzorg, maar het moment van de internering lijkt dichtbij te komen. Moeder wil ons daarom laten dopen.

Nog één keer worden wij mooi gemaakt. Juffie gaat mee naar de kerk. Ds. J.A. de Klerk in de Protestantse Kerk in Buitenzorg leidt de doopdienst. Daarna worden onze witte, kanten doopjurken in een hutkoffer gestopt. De negende augustus 1942 is voorbij.

De volgende dag spreekt moeder Fung Li Ju. Hij zal onze bagage laten ophalen in een grobak. Drie volle hutkoffers, de vele dozen en de piano verdwijnen in de kar. Een voerman laat de zweep over de sapi knallen en de grobak gaat op weg, een slingerende bocht door, achter de palmbomen langs, richting de blauwe bergen. Moeder staat bij het tuinhek. Vertwijfeld staart ze over de donkere weg, wachtend tot de schaduw van haar laatste bezittingen verdwijnt achter de heuvels. Kan ze deze man vertrouwen? Wat gebeurt er nu? Zal ze met haar gezin zonder kleerscheuren van Japan af komen?

Een week later rijdt een legertruck onze straat in. Hij stopt bij

ons huis. Zware kerels van bijna twee meter lang springen uit de vrachtauto. Het zijn Koreaanse soldaten die gedwongen voor de Japanse keizer vechten nu hun eigen land door Japan is bezet. Bulderend dringen de barbaren het hek van onze voortuin binnen. Moeder beseft dat ons huis in beslag zal worden genomen. Volgens een bepaalde maatregel mag dat, zolang het gezin dat er woont, tenminste vier kinderen telt. Daarom heeft moeder een tijdje geleden al een mutsje, sokjes en een dekentje in de kinderkamer klaargelegd.

De soldaten, die met zware stem schreeuwen en hard aan de deur rammelen, worden door Johanna Pisorisa binnengelaten. Ogenschijnlijk koelbloedig doet ze open, maar ze is doodsbang. Moeder heeft haar goed geïnstrueerd. Ze weet wat ze doen moet: haar zenuwen bedwingen en moeders raad opvolgen. 'Kalm blijven, de soldaten afleiden, zo langzaam mogelijk de kinderen verkleden en naar de overkant brengen.' Ze trekt ons schone kleren aan en neemt ons rustig mee naar het huis van de burgemeester.

Terwijl de Koreanen door het huis stampen, grist moeder Ada, die onder een pisangstruik een dutje doet, uit de achtertuin. Ze neemt de hond mee naar de kinderkamer. Daar krijgt het dier de klaargelegde sokjes aan en het mutsje om haar kop. Moeder neemt Ada in haar armen en legt het babydekentje om haar heen. Niemand vermoedt dat dit een hond is.

Moeder is klaar om met haar vierde kind naar de overkant te vertrekken. Met het hart in de keel loopt ze langs haar slaapkamer, waar de Koreanen luidruchtig rondstappen. Met een hand die klam is van angst duwt ze het dekentje rond Ada's snuit en klemt ze de bek dicht, om blaffen en grommen te voorkomen.

Door het raam ziet moeder hoe Juffie met ons drieën over-

steekt. Ze heeft een gillende Caroline op de arm en Marleen aan de hand. Ik dartel naast hen, terwijl we langs de stilstaande vrachtauto naar de overkant gaan.

Met Ada in haar armen vliegt moeder de deur uit. Ze rent over het pad door de voortuin van ons huis, steekt de weg over en arriveert bij de vrouw van de burgemeester, die Ada aanpakt. Dan gaat ze samen met Juffie terug naar ons huis. Als ze bij de voordeur zijn, komt de groep soldaten naar buiten. De Koreaanse sergeant schudt het hoofd en maakt een horizontale beweging met de rechterwijsvinger. Hij loopt op de stilstaande truck toe en vertrekt met de groep. Moeder begrijpt dat ze weer in ons huis mag terugkeren. Althans voorlopig.

Hoewel er niet naar de Amerikaanse zender geluisterd mag worden, gebeurt dat natuurlijk wel. Een vriendin van moeder vindt het verschrikkelijk dat haar voordeur gemerkt is met het Japanse 'Radio'. Zij vraagt of mijn moeder voor haar de kastanjes uit het vuur durft te halen. Als ze niemand in de omgeving ziet, grist moeder het bord van de deur. Moeder heeft de Japanse oorlogswet geschonden. Zonder dat ze het weet, wordt haar naam aan de Kenpeitai doorgegeven.

Moeder heeft bijna geen geld meer, ze kan ook niets op de pof kopen. Nu haar meubels zijn verkocht, haar kostbaarheden zijn opgeslagen en Juffie vanwege het geldgebrek is vertrokken, kan ze het in Buitenzorg bijna niet meer uithouden. Bizarre verhalen bereiken haar. De Japanners zouden jacht maken op westerlingen, om hen een kopje kleiner te maken. Denkend aan de sabels die zij aan hun uniform dragen, kan moeder zich daar iets bij voorstellen. Ze slaapt nauwelijks meer.

Wanhopig zoekt ze steun bij ds. De Klerk. Aan hem vraagt ze of ze er verstandig aan doet Buitenzorg te verlaten en de bergen in te trekken. Hij vindt dat ze dat met een gerust hart kan doen. Bij het afscheid overhandigt hij haar een dun boekje dat in het eerste oorlogsjaar clandestien door een aantal predikanten is uitgegeven. ‘Troost’ luidt de titel. De inhoud is bedoeld als een bemoediging en zegen in donkere dagen. Moeder is blij met deze attentie.

Tante Agaath van der Heijden, een veel oudere buurvrouw, helpt haar weg te komen. We mogen een tijdje in haar optrekje in de bergen bivakkeren tot ze er zelf naar toe gaat. Met ons vijven vertrekken we per autobus naar Megamendoeng, want Ada gaat ook mee. Als tante Agaath zelf naar Megamendoeng komt, zoekt moeder weer naar een nieuw onderkomen.

Achter een desa, even voorbij Megamendoeng, ligt Sirna Galih, een oase van rust, stilte en verkoeling totdat de oorlog uitbrak. Moeder hoort dat de familie van tandarts Van Baarsel uit Batavia iemand zoekt die het onbewoonde, afgelegen huis met de grote tuinen eromheen voorlopig kan bewonen, zodat de Japanners het niet meteen in beslag nemen. Het ligt verscholen tussen wuivende palmbomen en grenst aan glooiende, groene theehellingen zover het oog reikt, tot aan de mistige blauwe bergen. Op het ruime erf bevinden zich twee zwembaden; een groot bad en een pierenbadje. Moeder legt contact met de familie van de tandarts. Ze mag het huis betrekken en hoeft er niets voor te betalen. Alleen vraagt de inheemse bewaker haar tien gulden per maand voor zijn nachtdienst.

Samen met een schrijfster delen we vanaf oktober het mooie huis in de bergen. Moeder komt tot rust en kan weer vrijer ademen.

Twee maanden later, eind november 1942, rijdt een Japanse soldaat op een legermotorfiets door de bergen. Hij stopt bij ons huis, parkeert zijn motorfiets in de tuin en pakt zijn aktetas, waar hij een brief uit haalt. Hij ziet een blonde vrouw, bekijkt de brief en zegt in het Maleis: 'Ik kom van de Kenpeitai. Bent u mevrouw Geel?'

Moeder voelt meteen dat er iets niet pluis is. Haar hart staat bijna stil, omdat hij haar naam weet. Ze knikt. De soldaat overhandigt haar de brief. Hij vertelt dat zij zich de volgende dag op het kantoor van de Kenpeitai in Buitenzorg moet melden, omdat ze het Japanse bord 'Radio' van een voordeur heeft gehaald.

Door wie is ze verraden?

'Mijn God,' bidt moeder, 'red ik het morgen wel? Kom ik weer thuis? En wat gebeurt er met de kinderen als mij iets overkomt...?'

De volgende dag gaat moeder met de bus naar Buitenzorg. Ze heeft flinke keelpijn en is verkouden. In het kantoor moet ze wachten. Daarna wordt ze in een aparte kamer door een van de officieren van de Kenpeitai ondervraagd.

'U heeft de Japanse oorlogswet geschonden door een bord weg te halen. Waarom?' De stem klinkt dreigend.

Plotselinge angst en ontzetting verlammen moeder. Haar keel slibt dicht. Van schrik kan ze geen woord uitbrengen. Ze begint hevig te niezen en haalt haar zakdoek tevoorschijn. In paniek blijft ze niezen en snuiten. De officier ziet dat ze zwaar verkouden is en denkt dat ze daardoor niet kan spreken. Hij zegt dat ze zich opnieuw, nu op het hoofdkantoor in Batavia, moet melden voor een verhoor.

Met de autobus reist ze weer terug naar Sirna Galih. Voorlopig mag ze tien dagen van de Kenpeitai wegblijven en

dat is een opluchting. Ze denkt aan wat ze kort geleden hoorde over dokter Olaf Muck, die door de Kenpeitai gearresteerd werd omdat hij naar de Amerikaanse radio luisterde. Hij had in de verzetsgroep Welter gezeten en in zijn kraamkliniek een geheime radiozender verborgen gehouden. De hele groep werd door een Indonesische verpleegster verraden en vervolgens ter dood veroordeeld. Op 23 juli 1943 werd dr. Olaf Muck in Antjol, bij Batavia onthoofd.

Eenmaal weer thuis, verneemt moeder van een kennis het allerlaatste nieuws: vrouwen en kinderen worden door het Japanse leger geïnterneerd en ondergebracht in 'beschermden woonwijken'. 'Wat je zelf kunt dragen, mag je van de Jap meenemen,' stelt de vrouw haar gerust. 'Binnen tien dagen moeten vrouwen en kinderen zich in hun eigen woonplaats melden bij de Japanse autoriteiten.'

Moeder denkt na. In een kamp zal ze veilig zijn. Met elkaar de ellende en zorgen dragen, is beter. Zo heeft ze een kans om met haar gezin de oorlog te overleven. De Kenpeitai zal haar buiten het kamp altijd op de hielen zitten.

Er worden spijkers met koppen geslagen. Binnen tien dagen moet alles georganiseerd zijn. moeder regelt een voerman, die ons met een verhuiskar en trekdier naar Buitenzorg kan brengen.

Als alle barang die we zullen meenemen overzichtelijk bij de deur is gezet, gaat moeder met een slaapmutsje naar bed. Ada ligt in de hal en heeft haar poten gestrekt onder haar schrandere kop. Een tijdje later loopt ze naar Moeders slaapkamer en gaat daar op de grond liggen. Ze heeft een wollen, lichtblauwe poppentruï met V-hals aan, omdat het in de bergen koud is en haar mand in Buitenzorg is achtergebleven. Haar oren staan op scherp. Zij draagt haar steentje bij in deze moei-

lijke periode, omdat ze over ons waakt. Net als de nachtwacht, die regelmatig schermutselingen in het struikgewas bij ons in de buurt zegt te horen. Het zijn vechtpartijen tussen Japaners en bijna naakte, spekgladde kampongbewoners. Zij hebben zich met olie ingesmeerd, zodat ze in een man-tegen-man gevecht aan de Jap kunnen ontkomen. Ook Ada hoort hun geluiden. Dan gromt en blaft ze waakzaam.

Als we terugkomen vragen we bedremmeld waar onze bedden zijn. Moeder tovert handdoeken tevoorschijn, waarmee ze ons toedekt. 'Vandaag hebben we geen bedjes,' zegt ze.

•

Omdat wij niet meer op het grote veld mogen ravotten, verzinnen we iets nieuws. We gaan in de loopgraven naast de barakken spelen.

In het najaar van 1942 krijgt Jetjes moeder het bericht dat ze zich met haar drie dochters moet melden. Ze zullen geïnterneerd worden in een 'beschermde woonwijk'. Daar zullen ze veilig zijn, denkt ze. Maar al snel blijken de Japanners wreed en meedogenloos te zijn, en moeders en kinderen langzaam maar zeker uit te hongeren.

De schrijfster, haar moeder en haar zusjes overleefden de hel van het kamp op Java mede dankzij de moed waarmee haar moeder de Japanners trotseerde. *Mogen wij altijd in dit kamp blijven?* is een monument voor de dappere moeders die hun leven gaven voor hun kinderen.

Henriette van Raalte-Geel (1940) werd in de oorlog geboren op Java, in het huidige Indonesië. Na de bevrijding uit het Jappenkamp kwamen ze naar Nederland, waar Henriette opgroeide in Den Haag. Henriette van Raalte-Geel werkte in het bedrijfsleven en bij de Rijksoverheid.

'Wat dit boek uniek maakt is dat het is geschreven vanuit het open en eerlijke perspectief van een kind.'

Oud-minister Jet Bussemaker

NUR 402/689



9 789023 959410